

Rozehnalová, Jana

[Lopez, Donald S. Příběh buddhismu: průvodce dějinami buddhismu a jeho učením]

Religio. 2004, vol. 12, iss. 1, pp. 158-160

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/125092>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ty těchto vztahů, jejich historických příčin a důsledků je naprosto nezbytná v dnešním multikulturním světě.

JANA ROZEHNALOVÁ

Donald S. Lopez, Příběh buddhismu. Průvodce dějinami buddhismu a jeho učení,

**Brno: Barrister & Principal
2003, 253 s.**

Uchopit a předat čtenáři alespoň základní informace o buddhismu v jediné knize způsobem srozumitelným nejen pro studenta religionistiky, a navíc v přijatelném rozsahu, je úkol skutečně nesnadný. Lopez se pokusil napsat úvod do buddhismu pro široký okruh čtenářů, proto také v zájmu čtivosti v knize upustil od poznámkového aparátu.

Dosavadní buddhologické práce v češtině se věnují převážně úžeji vymezeným problémům buddhismu, jako je Buddhův život (např. Volker Zotz, *Buddha*, Olomouc: Votobia 1995; Egon Bondy, *Buddha*, Praha: Mafa – DharmaGaia 1995), vznik a vývoj buddhistických směrů a škol (Edward Conze, *Stručné dějiny buddhismu*, Brno: Jota 1997; Vladimír Miltner, *Vznik a vývoj buddhismu v Indii*, Praha: Vyšehrad 2001), či zcela speciálními otázkami (Luboš Bělka, *Tibetský buddhismus v Burjatsku*, Brno: Masarykova univerzita 2003; Dušan Lužný, *Zelení bódhisattvové: Sociálně a ekologicky angažovaný buddhismus*, Brno: Masarykova univerzita 2000). Pomineme-li pro odborníky nepostradatelné, ovšem pro začátečníky obtížně využitelné slovníky (*Lexikon východní moudrosti*, Olomouc: Votobia – Praha: Victoria Publishing 1996; Vladimír Miltner, *Malá encyklopedie buddhismu*, Praha: Práce 1997), zjistíme, že příběh buddhismu v celé jeho dějinné a prostorové šíři českému čtenáři vyprávěli naposledy Vincenc Lesný (*Buddhismus*, Praha: Samcovo knihupectví 1948) a Leopold

Procházka (*Buddha a jeho učení*, Plzeň: vlast. nákl. 1926) před více než padesáti lety. Od té doby se změnily nejen podoby a příběhy buddhismu, ale především nastal obrat v jejich vnímání a interpretaci.

V úvodu se Lopez nejprve vyrovnává s termínem buddhismus. Upozorňuje na skutečnost, že jde o moderní západní termín, kterým se označuje velké množství různých tradic, jejichž různorodost patřičně ilustruje v celé knize řadou příkladů. Za společného jmenovatele všech těchto forem pokládá „funkční význam dharmy jako způsobu ochrany před utrpením a cesty k spokojenému životu nyní i v budoucnu“. Od toho se také odvíjí jeho pozornost zaměřená více na buddhistickou praxi než na filozofii, věnuje se i lokálním a lidovým podobám buddhismu.

Tento přístup je třeba vidět v souvislosti s předchozími pracemi, v nichž se Lopez zabýval otázkou orientalismu, čili analýzou představ o buddhismu, jak se vyvíjely na Západě (sborník *Curators of the Buddha: The Study of Buddhism under Colonialism*, Chicago: University of Chicago Press 1995; *Prisoners of Shangri-la*, London – Chicago: University of Chicago Press 1998). S hlubokou znalostí práce svých předchůdců, kterou silně poznamenal textualismus 19. století, se Lopez snaží vyprávět příběh buddhismu jinak, usiluje o to, „zobrazit současný stav vědění a vyhnout se omylům a předsudkům minulosti“. Velký důraz na texty a filozofii buddhismu, kterým se vyznačovaly dřívější práce, včetně knih Lesného a Procházkovy, Lopez záměrně vyvažuje zájmem především o praxi vyznavačů. Jako znalec západních představ o buddhismu, ať už vycházejících z racionalistického pojetí buddhismu jako „náboženství rozumu“ či pramenících z romantické touhy po ztraceném poznání, vědomě předkládá ve svém vyprávění obrazy a příběhy buddhismu, které tyto zažitě stereotypy narušují.

Jako by se pokoušel mezi obecně známé skutečnosti vtěsnat příběhy těch „buddhismů“, o nichž se netočí filmy a nepíší knihy. Tuto snahu předložit jiný, nový obraz buddhismu dokládá nejen obsahem, ale také formální výstavbou knihy. První kapitola tak, narozdíl od většiny prací o buddhismu,

není věnována životu a dílu historického zakladatele Siddhárthy Gautamy, ale buddhistické kosmogonii, kosmologii a odlišnému pojetí skutečnosti ve školách jógačára a madhjamaka. Buddha zde vystupuje hned ve dvou podobách, totiž jako „Buddha“ a „buddha“. S těmito termíny se musí čtenář vypořádat bez patřičného vysvětlení, že kapitálka odlišuje konkrétní historickou postavu od jakékoli probuzené bytosti. Jistě by rozdíl mezi „Buddhou“ a „buddhou“ stál za zmínku, čtenář by tak nebyl dále v textu vystaven jistému zmatení z používání obou pojmu v téže souvislosti, jako je tomu např. na s. 76, kde vystupuje „náš buddha, Šákjamuni“, a o čtyři řádky níže „Buddha Šákjamuni“.

Rozdíl mezi Buddhou a buddhou je čtenáři naznačen až v kapitole druhé, kde se seznamuje s příběhem historického Buddha a také se Čtyřmi vznešenými pravdami, které jsou jádrem jeho poselství. Zatímco život historického Buddha zmiňuje pouze v nejdůležitějších bodech, Čtyři vznešené pravdy autor rozvádí do podrobností včetně výčtu druhů poskvrn a osvětlení karmické váhy různých motivovaných činů. Překvapivě zde však chybí informace o tom, že nauka o Čtyřech vznešených pravdách je obsažena v *Dhammacakkappavattanasuttě*, čili Sútře o roztočení kola zákona, která je první a základní Buddhovou rozpravou. To jen ukazuje, jak obtížné je psát „úvod do buddhismu“. Vyžaduje to od autora „kráčet po střední stezce“ a vyhnout se extrémům v podobě přesytení knihy příliš odbornými detaily a na druhé straně vynechání informací, které jsou pro autora samozřejmostí.

Pro laického čtenáře tak i následující výklad o Buddhových tělech může být srozumitelný až po přečtení další kapitoly věnované rozdělení tradice na hínajánu a mahájánu. Ve výkladu učení „velkého vozidla“ Lopez hojně využívá Lotosovou sútru, přičemž upozorňuje na pejorativní nádech termínu „hínájána“. Celkově kapitola věnovaná Buddhovi a posléze buddhům dalších světů prozrazuje, že Lopezovým polem zájmu je především mahájánový buddhismus.

Stejný důraz na mahájánu je patrný i ze třetí kapitoly věnované dharmě čili Bud-

dhovu učení. Utřídění a zapsání Buddhových rozprav, které nastalo po Buddhově smrti, bylo spojeno pochopitelně s otázkou jejich výkladu. Problém interpretace Buddhova slova Lopez dokládá příklady o extrémní praxi sebezmrzačování, čímž opět poněkud narušuje v literatuře tak často líčený obraz buddhismu jako mírumilovného náboženství vhodného pro západního člověka.

Naopak v souvislosti s otázkou šíření a výkladu dharmy Lopez překvapivě nezmiňuje problematiku překladu buddhistické terminologie ze sanskrtu či páli do jiných jazyků a používání ekvivalentů z jiného kontextu, což se odrazilo především v Číně.

Svému předsevzetí psát především o buddhistické praxi v jejich nejrůznějších podobách Lopez dostal v kapitolách věnovaných klášternímu životu a praxi laiků. O významu, který žitému buddhismu Lopez přikládá, svědčí také vyšší počet stran, než kolik věnoval dharmě. Věren svému poslání nepřispívat k idealizovanému obrazu buddhismu na Západě, uvádí vedle pravidel mnišské disciplíny také řadu příkladů o jejich porušování a následných trestech. Místy se jeho snaha ukázat „reálnou“ podobu buddhismu projevuje poněkud sarkastickým nádechem jako například, když píše o „předstírání celibátu“ v kláštřích (s. 114).

Kapitola věnovaná mnichům a mniškám se jen hemží konkrétními příklady z historie a z různých zemí od Srí Lanky přes Thajsko, Vietnam až po Tibet a Japonsko. Pojednání o pravidlech klášterního života, závazcích i každodenním režimu tak čtenáři předkládají velmi pestrý obraz, v němž se minulost mísí s přítomností. Lopezův styl vrstvení a navazování příběhů vrcholí v kapitole o laické praxi. Pasáže o vztahu sanghy a státu v obecnější rovině a vztahu mezi mnišskou a laickou komunitou autor prokládá popisy obřadů za dobré nové zrození či obřadů životního cyklu.

Právě v této kapitole se nejvíce projevuje drobná nedůslednost, která provází celou knihu. Některým historickým postavám autor připsal životní data a jiným, aniž by šlo o postavy snad méně významné, nikoli. Tak např. zakladatel školy japonského buddhis-

mu Ničiren byl touto výsadou poctěn, zatímco jiní učitelé, jako byli Hónen a Dógen, nikoli. Hónen se navíc, tentokrát však nikoli z vůle autora, ale z nepozornosti redakce, objevuje v knize pod zkomoleným jménem „Hóhen“ (s. 154, 196, 197, 198).

Následující a poslední kapitola pojednává o ústředním pojmu a cíli, k němuž směřují všichni buddhisté, totiž probuzení a cestách, které k němu vedou. Lopez zde jako by navazoval na předchozí výklad o „vozidlech vedoucích k probuzení“ a přidává několik stránek o tanře, Čisté zemi a zenu. Tím zakončuje svůj příběh buddhismu, v němž, jak píše v závěru, se pokoušel „podívat ... na lidi, texty a zvyklosti zdánlivě tak rozdílné a najít mezi nimi něco, byt prchavého, co je spojuje a co můžeme nazvat buddhismem“ (s. 208).

Ze stručného přehledu kapitol a témat, jimž se Lopez věnuje, je zřejmé, že jeho *Příběh buddhismu* přináší nový pohled na tuto tradici. Nepodává systematicky utříděný výklad historického vývoje buddhismu, spíše předestírá čtenáři širokou paletu výroků, příběhů, životních postojů, obřadů a zvyků, které všechny jako by tvořily větve bohatého stromu bódhi. Přitom se nevyhýbá ožehavým tématům, která často v knihách o buddhismu chybějí, obvykle proto, že nezapadají do koncepce buddhismu jako mírumilovného, „rozumného“ náboženství. Jsou to např. příběhy o dobrovolném sebeupálení či sebezmrzačení ve jménu dharmy, což by moderní člověk pokládal za projev extremismu či náboženského fanatismu, či pojednání o podřízeném postavení ženy v buddhismu, která také zrovna nepatří k často frekventovaným tématům.

Způsob, jakým Lopez vystavěl svůj *Příběh buddhismu*, připomíná trochu pohádky Tisíce a jedné noci. Jako princezna Šahrazád navazovala jeden příběh za druhým, i Lopez ve své knize rozehrál celou řadu témat a příběhů. Na jednu stranu je to velmi přínosné, neboť se tak čtenář může stručně seznámit s obsahem mnoha buddhistických textů, k nimž by se jinak těžko dostal. Tento přístup k buddhismu také odpovídá současnému trendu v religionistice pracovat s pojmy tradice vlastní, a kontrastuje tak s častou snahou západních autorů

přiblížit čtenáři buddhismus třeba prostřednictvím návodu na údržbu motocyklu.

Na druhou stranu toto vyprávění příběhů s sebou nese pro čtenáře i jistá nebezpečí. Lopez příběhy ilustruje určitá pojednání, z nichž některá pro samé příklady nedokončil, jiná jen nakouzl. Velmi příhodné jsou tyto příběhy v kapitolách o buddhistické praxi, naopak plynulost textu nejvíce trpí v kapitole věnované dharmě. Stejně jako u krále, jemuž Šahrazád vyprávěla pohádky, aby se vyhnula smrti, je i čtenářova pozornost často odvedena příběhy do vzdálených koutů a zapomíná na pointu. Pro laického čtenáře se tak ukáže jako nejlepší řešení nahlázet odpovědi na tyto otevřené a nedokončené problémy (např. buddhové světových stran) v *Lexikonu východní moudrosti*. Stejně tak je *Lexikon* užitečný pro čtenáře neznalého některých výrazů. Lopezův *Příběh buddhismu* sice obsahuje stručný slovníček, který je navíc v českém vydání příhodně doplněn Lubošem Bělkou o některá další hesla, přesto však pokrývá jen skutečně nejzákladnější termíny.

Příspěvkem k Lopezově pestrému obrazu buddhismu na Východě je doslov Dušana Lužného a Luboše Bělky o podobách buddhismu na Západě a v českém prostředí. Připomíná čtenáři, a tím také odkazuje na Lopezovu předchozí práci, že buddhismus nabývá různých podob nejen v dějinách a v prostoru mezi svými vyznavači, ale také v myslích a představách lidí, kteří o něm mluví, píší a točí filmy. V souladu s hlavní myšlenkou Lopezovy knihy tak poukazují na mnohost a různorodost příběhů buddhismu, které se mění podle toho, kdo je zrovna vypravuje.

JANA ROZEHNALOVÁ